ТАҚРИЗ

ба автореферати унвончӯ Мирзо Муҳаммад Рустоӣ дар мавзуи **“Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ ва эҷодиёти ӯ”** барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт, равобити адабӣ.

Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ аз назари шоирӣ ва фаъолияти адабию фарҳангӣ як тан аз шоирон ва суханпардозони муътабар, аммо камшинохташудаи давраи мо аст.

Пажуҳиши анҷомдодашуда дар заминаи маводи таърихи адабиёти тоҷик ва дарии аввали асри XX анҷом ёфта, муҳаққиқ дар он масъалаҳои зиёди ин таърихи адабиёти ин давр, аз ҷумла вазъи сиёсиву иҷтимоӣ, илмию фарҳангии Осиёи Миёна, ки аз ҷониби Россияи подшоҳӣ забт шуда буд ва ҳамчунон вазъи сиёсии Афғонистон ва таъсири амиқи он ба рӯзгори адибон, бахусус, Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ, афкори адабию эстетикии осри адибро мавриди баррасӣ қарор додааст. Рисолаи мазкур аз се бобу нӯҳ фасл иборат мебошад.

Боби аввали диссертатсия “Рӯзгор ва осори Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ” ном дошта, аз се фаслу ду зерфасл фароҳам омадааст. Дар ин боб зиндагинома, мероси адабӣ-осори манзум ва мансур, анвои шеъри Каёнӣ ва мавқеи ғазал дар эҷодиёти ӯ мавриди баррасӣ ва таҳқиқ қарор гирифтааст. Фаслзои зеринро дар бар мегирад:

Зиндагиномаи Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ;

Мероси адабии Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ;

Анвои шеъри Каёнӣ ва мавқеи ғазал дар эҷодиёти ӯ.

Боби дуюми диссертатсия “Сохт ва мундариҷаи ғоявии ғазалиёти Каёнӣ” унвон дошта, аз се фасл таркиб ёфтааст:

Сайри таҳаввули ғазал то замони Каёнӣ;

Сохт ва таркиби ғазалиёти Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ;

Мавзуъ ва мундариҷаи ғазалиёти Каёнӣ.

Боби дуюми диссертатсия “Хусусиёти услубӣ ва бадеии ғазалиёти Каёнӣ” унвон дошта, дар заминаи се фасл фароҳам омадааст. Ашъору осори Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ нишон медиҳад, ки сабку қолаби сароишҳои мавсуф чун шуарои гузашта бештар қасида, ғазал, маснавиву қитъаву рубоӣ буда, анвои адабиро дар ҳар сурату шакл ва услубе, ки худ хоста, ба кор бастааст, яъне барои ирояи паём ва манзураш ҳар шаклу қолабу вазнеро пазируфта ва ба кор бастааст.

Фасли аввал ин боб “Забон ва тарзи баён” номида шудааст, масъалаҳои ташхис ва шинохти дараҷа ва ҷойгоҳи асари як шоир ва нависанда аст.

Фасли дуюми боби сеюми диссертатсия «Вазн, қофия ва радиф» номгузорӣ шудааст.

Пуркорбурдтарини баҳри арузӣ дар «Девон»-и Нодиршоҳи Каёнӣ баҳри ҳазаҷ аст, ки шоир 199 шеърро дар ин баҳр ва вазн сурудааст.

Боби сеюми рисола “Хусусиёти услубӣ ва бадеии ғазалиёти Каёнӣ” буда, он дар заминаи се фасл фароҳам омадааст. Ашъору осори Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ нишон медиҳад, ки сабку қолаби сароишҳои мавсуф чун шуарои гузашта бештар қасида, ғазал, маснавиву қитъаву рубоӣ буда, анвои адабиро дар ҳар сурату шакл ва услубе, ки худ хоста, ба кор бастааст, яъне барои ирояи паём ва манзураш ҳар шаклу қолабу вазнеро пазируфта ва ба кор бастааст.

Фасли аввал:

Забон ва тарзи баён;

Вазн, қофия ва радиф номгузорӣ шудааст.

Аз маҷмуи 389 шеъри мавҷуд дар китоби «Девон»-и Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ 199 шеър аз ғазал, маснавӣ, рубоиву дубайтӣ дар гурӯҳи вазнии баҳри ҳазаҷ ва мутафарруоти он суруда шудааст.

Нодиршоҳи Каёнӣ ин шоири камтар шинохташудаи кишвар, ки сабки шеърашон миёни сабки хуросонӣ ва ҳиндӣ дар навсон аст, низ ба сони соири шоирон, ба манзури баёни андеша, авотиф, тахайюлоти руҳӣ ва интиқоли паёмаш хостааст аз орояҳои номаҳдуди каломӣ- тасвирпардозӣ ва анвои саноати бадеъӣ дар сурудаҳои девони марбут истифодаи лозимро ба амал оварад.

Муҳаққиқи рисола дар кораш мавқеи санъатҳои гуногуни адабиро, ки Сайид Нодиршоҳ дар осори пуразишаш истифода брдааст ҳаматарафа мавриди арзёбӣ қарор додааст. Чунончи дар бораи санъатти мувозина чунин навиштааст:

Мувозина, ки дар доираи саноеи лафзӣ мутолиа мешавад, дар луғат ба маънои муқоиса ва санҷиш ва эҷоди тавозун дар ду тарафи як чиз ва дар истилоҳи бадеъ навъе аз сачъи мутавозин буда ва ба калимоте дар ду мисраъ гуфта мешавад, ки ё кулли калимоти қаринаи ду тараф ва ё аксарияташон бо ҳам ҳамвазн бошад, монанди:

Туйӣ маҳҷур, ман ранҷури ишқам,
Туйӣ ранҷур, ман махмури ишқам.

Ҳамчунон дар бораи санъатҳои адабии ҷинос, таносуб, таззод, иҳом, иғроқ,

ирсоли масал, таҷоҳули ориф, ташбеҳ ва ғайра маълумоти муфассал додааст. Ин санъатҳои адабӣ дар осри Сайид Нодиршоҳ фаровон истифода карда шудаанд, ки шеъри ӯро рангинтар намудаанд.

Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ низ ба сони соири шуаро, аз ин санъат суди вофир ҷуста ва ба василаи он сухану каломи худро зебу зиннат бахшида аст; мисли ин абёт:

Бо дил шуда он шӯхназар дошта бошад,
Аз ҳоли дили хаста хабар дошта бошад.

Сайид Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ дар таърихи муосир, як тан аз чеҳраҳои матраҳи иҷтимоӣ ва мазҳабӣ аст, ки аз нуқтаи назари бизоати илмӣ, пажуҳиш ва нависандагӣ ва кори адабӣ ва фарҳангӣ, шуҳрат ва овозаи лозими шаънашро ба ҳамроҳ надоштааст, яъне ба ҷуз аз ҳалқаи давр ва наздики шомили хонавода, ақрабо ва дӯстонаш, дигар соири мардум аз кору фаъолиятҳои илмӣ ва адабии ӯ огоҳии лозим надоштанд

Осори Нодиршоҳи Каёнӣ, ба хусус, осори адабӣ ва таърихии мансур ва манзуми ӯ дарёфт мешавад, ки таълифоти густурдаи вай ҳовии 57 ҷилд китоб ва рисола, аксаран манзум буда, бахши умда ва қобили мулоҳизаи онро масоили диниву эътиқодоти мазҳабӣ ташкил медиҳад.

Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ симои бодирояте аст, ки бештар аз ним қарн ҳаёти самарабахши хешро, сарфи корҳои фикрӣ, таҷрибӣ ва қаламӣ намуда, набоист мавриди камлутфӣ ва бетаваҷҷуҳӣ қарор бигирад, чун татаббуъ ва ковишу таҳқиқ ва пажуҳиш болои меросҳои илмӣ ва фарҳангии муҳаққиқон ва донишпажуҳон, мушаххасан як вазифа ва як вачиба буда ва музофан ҳеҷ маслиҳат ва мулоҳизаи сиёсӣ, қавмӣ ва забониро дар тарки ин воҷиба намепазирад.

Дар фишурда баъзе нуқсониҳои ҷузъӣ б назар расад ҳам. Муҳтаво ва арзиши онро коста накардаанд.

Фишурдаи рисолаи унвончӯ Мирзо Муҳаммад Рустоӣ дар мавзуи “Сайид Нодиршоҳи Каёнӣ ва эҷодиёти ӯ” масъалаҳои асосии дар рисола матраҳшударо фаро гирифтааст. Аз ин рӯ ба боварии комил гуфтан мумкин аст, ки рисолаи дисссертатсиони баррасишаванда ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллифи он ба унвони номзади илмҳои филологӣ саазовор аст.

Ходими пешбари ММХ АМИТ,
номзади илмҳои филология ***Саидхоҷа Ализода***

Тасдиқ мекунам:
Нозири калони кадрии
ММХ АМИТ ***Маҳҷуб Майдонов***